

Archeologienota

Zaffelare (Lochristi) – Oosteinde 20

Natasja Reyns

Bornem
2022

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bv
Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Natasja Reyns

All-Archeo bv
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2022/12.807/121

© All-Archeo bv

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	6
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken	8
2.3.3	Werkwijze	23
2.4	Assessmentrapport	23
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	23
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	29
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	34
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	35
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	37
3	Samenvatting	38
4	Bibliografie	39
4.1	Publicaties	39
4.2	Websites	39
5	Bijlagen	40
5.1	Archeologische periodes	40

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

Figuur 1: Kadasterplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Lochristi, Afdeling 2, sectie C, nummers 411E, 411F, 412D en 413F

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 4107 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 28/06/2022 – 07/07/2022

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland

Verstoorde zones: een bestaand zwembad zal uitgebroken worden, maar kan als verstoring van het bodemarchief gezien worden (zie 2.3.1).

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: een groot deel van de bestaande bomen blijft behouden. Ook een bestaande vijver blijft behouden en wordt geïntegreerd in het ontwerpplan. Een bestaand zwembad zal uitgebroken worden, maar kan als verstoring van het bodemarchief gezien worden.

Figuur 3: Aanduiding van de zone waar bomen en een vijver behouden blijven en verder een bestaand zwembad, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein wordt een bestaande dokterswoning verbouwd en een nieuwbouwvolume opgericht in de groene parkzone achteraan. De dokterswoning en het nieuwbouwvolume zal samen plaats bieden aan 28 personen met een beperking. Het nieuwbouwvolume wordt ook wel boswoning genoemd, omdat de woning omringd zal worden door bomen. Een groot deel van deze bomen omvat bestaande bomen, die behouden blijven. De boswoning is zo ontworpen dat ze zo veel mogelijk rekening houdt met de bestaande bomen en hun wortelgestel. Zo worden graafwerken in de preciaire zone van het wortelgestel vermeden.

De interne verbouwing van de dokterswoning zal de huidige structuur van de woning respecteren. Er komen enkel bodemingrepen aan te pas in functie van de aansluiting van nutsvoorzieningen. Verder wordt een uitbreiding aan de bestaande woning gerealiseerd naar het zuiden toe en wordt een nieuw gebouw opgericht dat dienst doet als bergruimte en als atelier. De uitbreiding en het nieuw gebouw worden gefundeerd om een plaat op volle grond die ondersteund wordt door funderingszolen. Ze hebben een verstoringsdiepte van ca. 80 cm à 1,20 m. De plaat kent een verstoringsdiepte van ca. 42 cm.

De boswoning wordt niet onderkelderd. De funderingen zullen bestaan uit een plaat op volle grond en gedragen door funderingsbalken met een verstoringsdiepte tot op ca. 80 cm à 1,20 m. De precieze funderingsdiepte ligt nog niet vast. Ze is afhankelijk van de resultaten van het sonderingsonderzoek. De gebouwen worden voorzien van regenwaterputten, septische putten en infiltratiekragen. Hier loopt de verstoringsdiepte sterker op tot naar schatting maximaal ongeveer 3,00 à 3,20 m onder het maaiveld. De omgevingsaanleg bestaat uit de aanleg van gras, wandelpaden, enkele verhardingen en de bijkomende aanplant van bomen. De meeste bodemingrepen gerelateerd aan de omgevingsaanleg zullen een verstoringsdiepte van ca. 30 à 40 cm kennen.

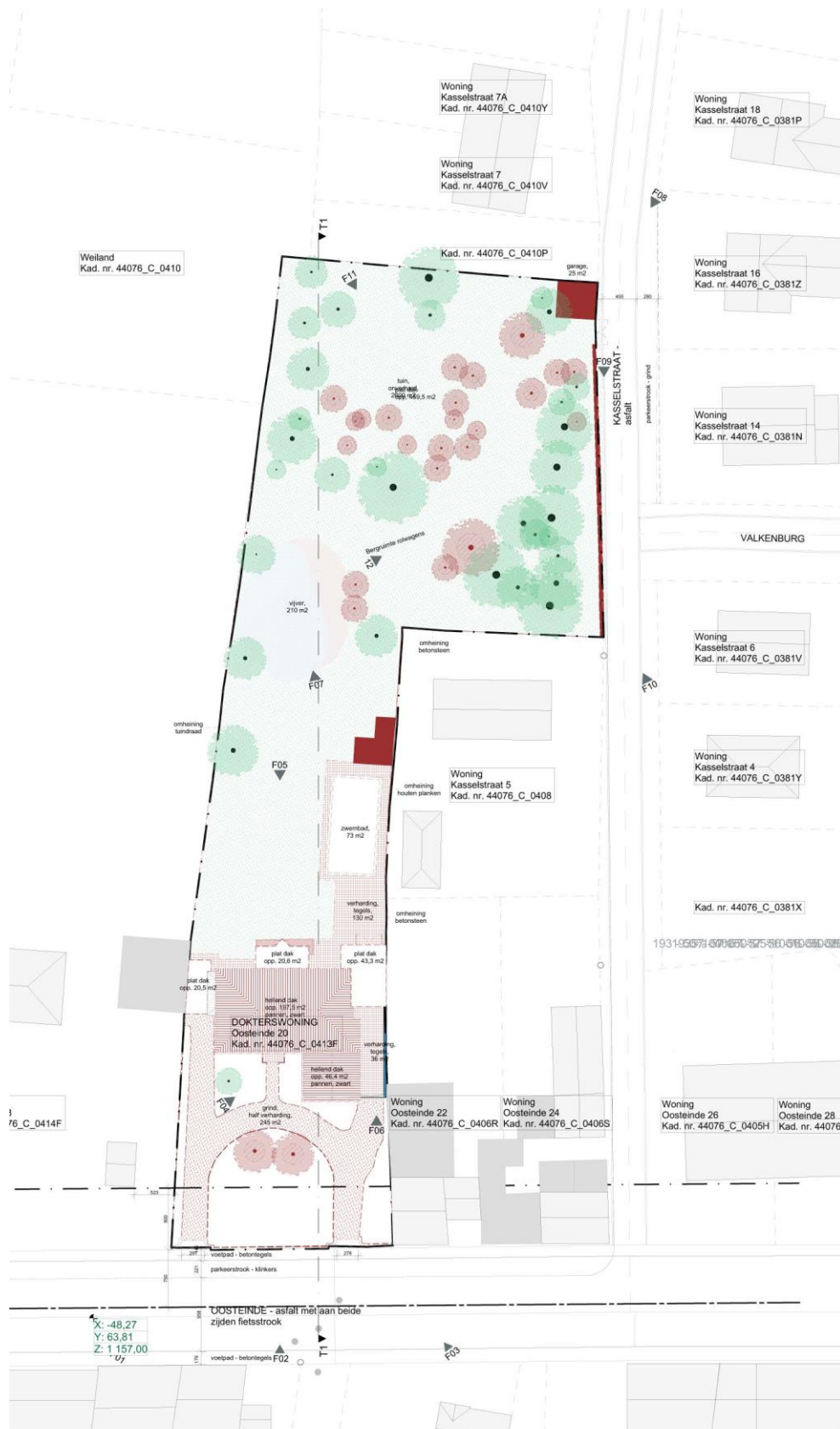
Figuur 4: Bestaande toestand – zwembad

Figuur 5: Bestaande toestand – vijver

Figuur 6: Bestaande toestand - heuvel

Figuur 8: Ontwerpplan

Figuur 9: Aanduiding van te plaatsen putten

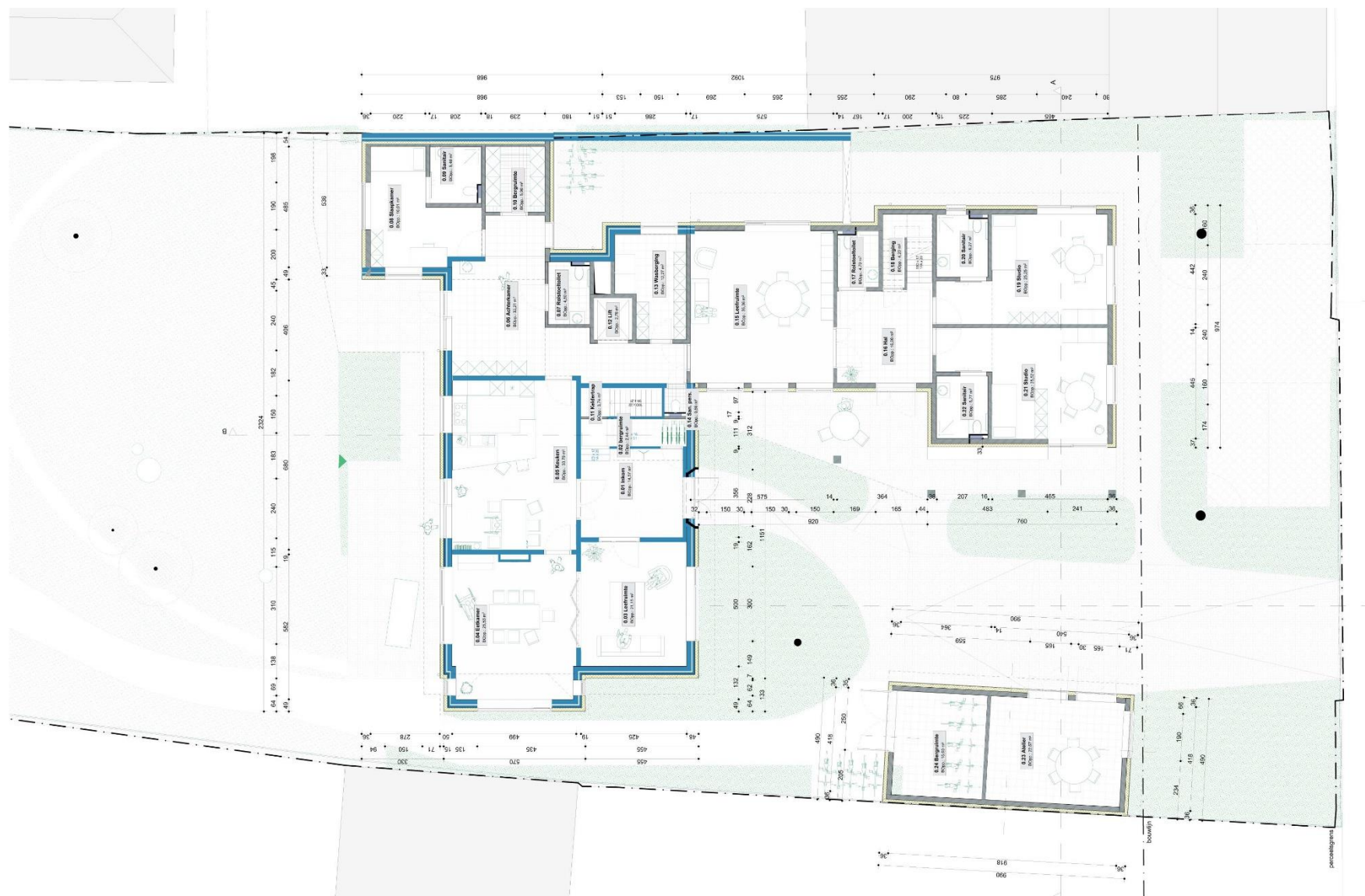

Figuur 10: Terreinsnede bestaande toestand

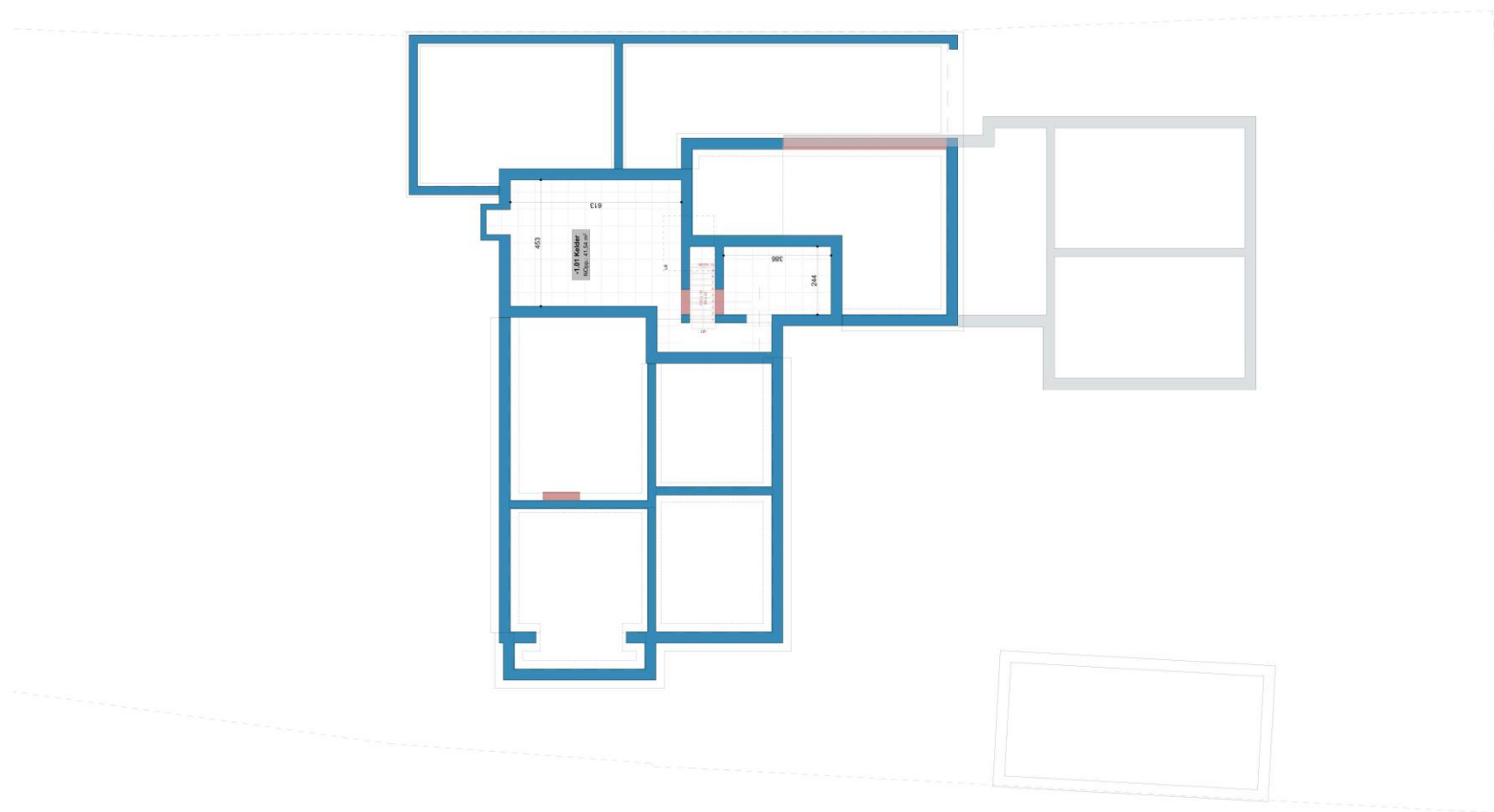

Figuur 11: Terreinsnede nieuwe toestand

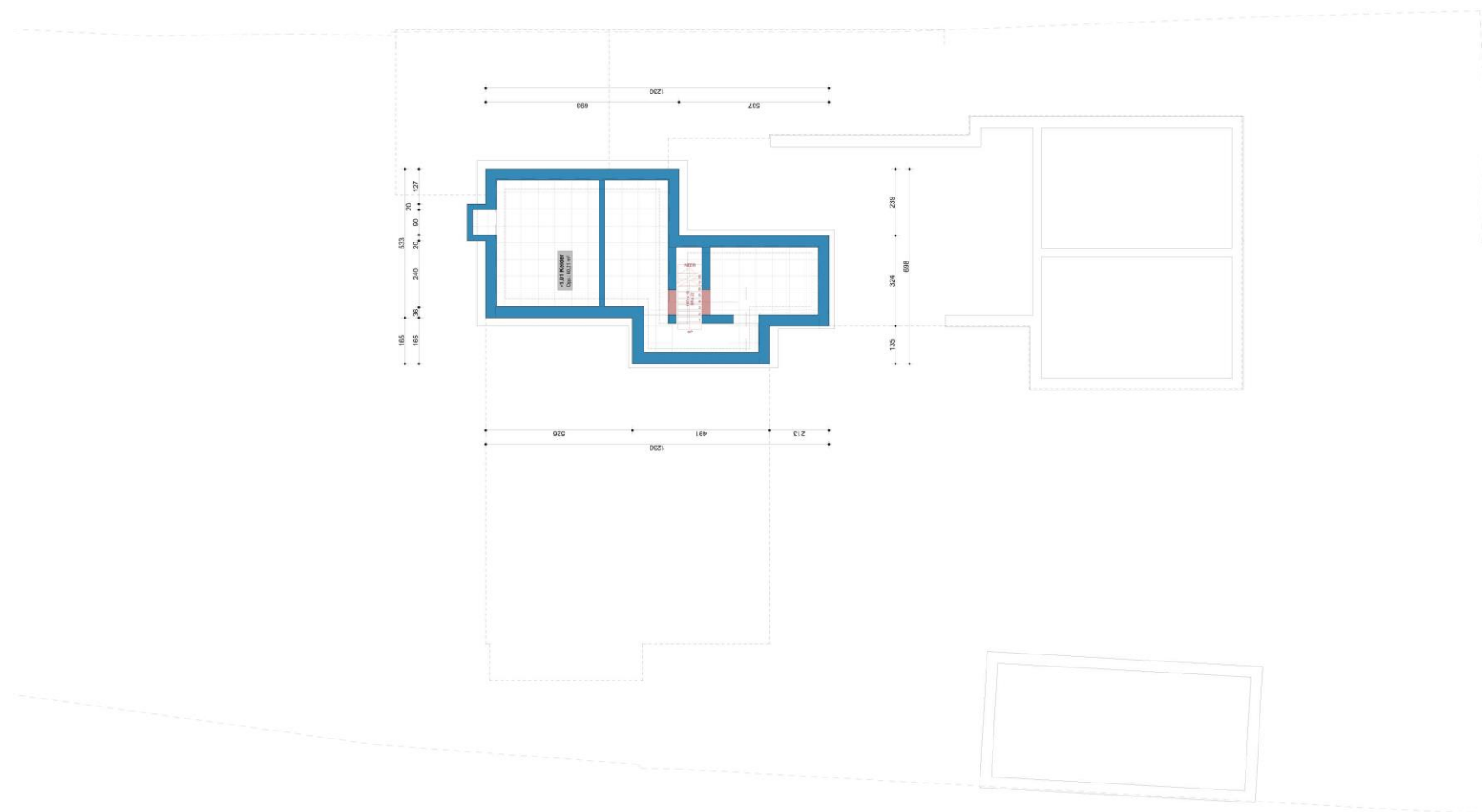
Figuur 12: Grondplan gelijkvloers dokterswoning BT

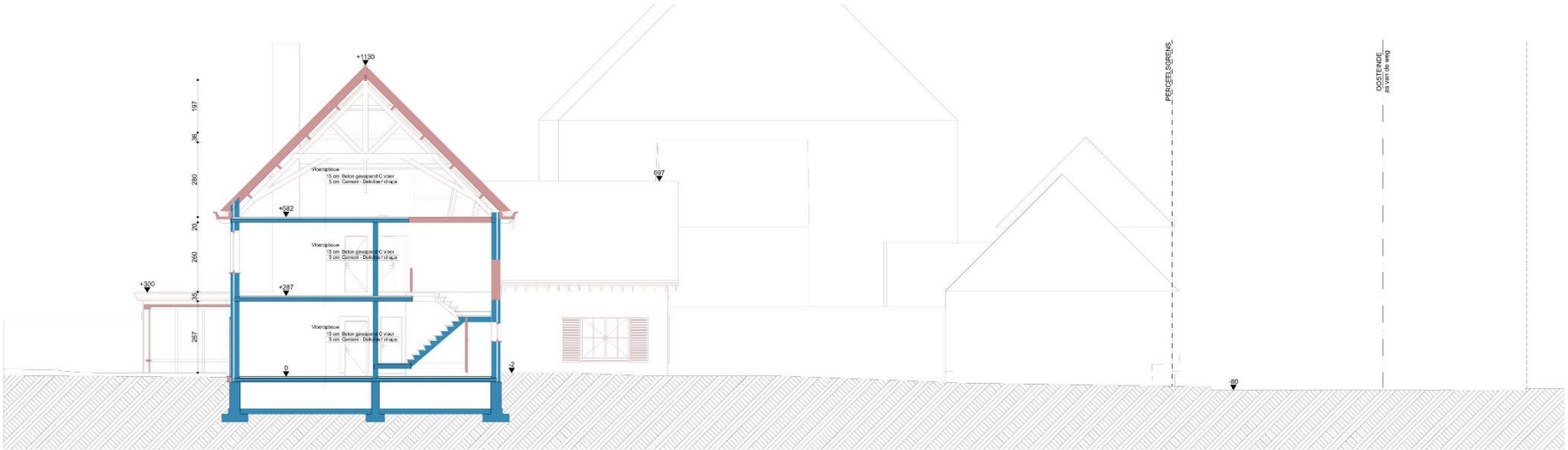
Figuur 13: Grondplan gelijkvloers dokterswoning NT

Figuur 14: Funderingsplan dokterswoning NT

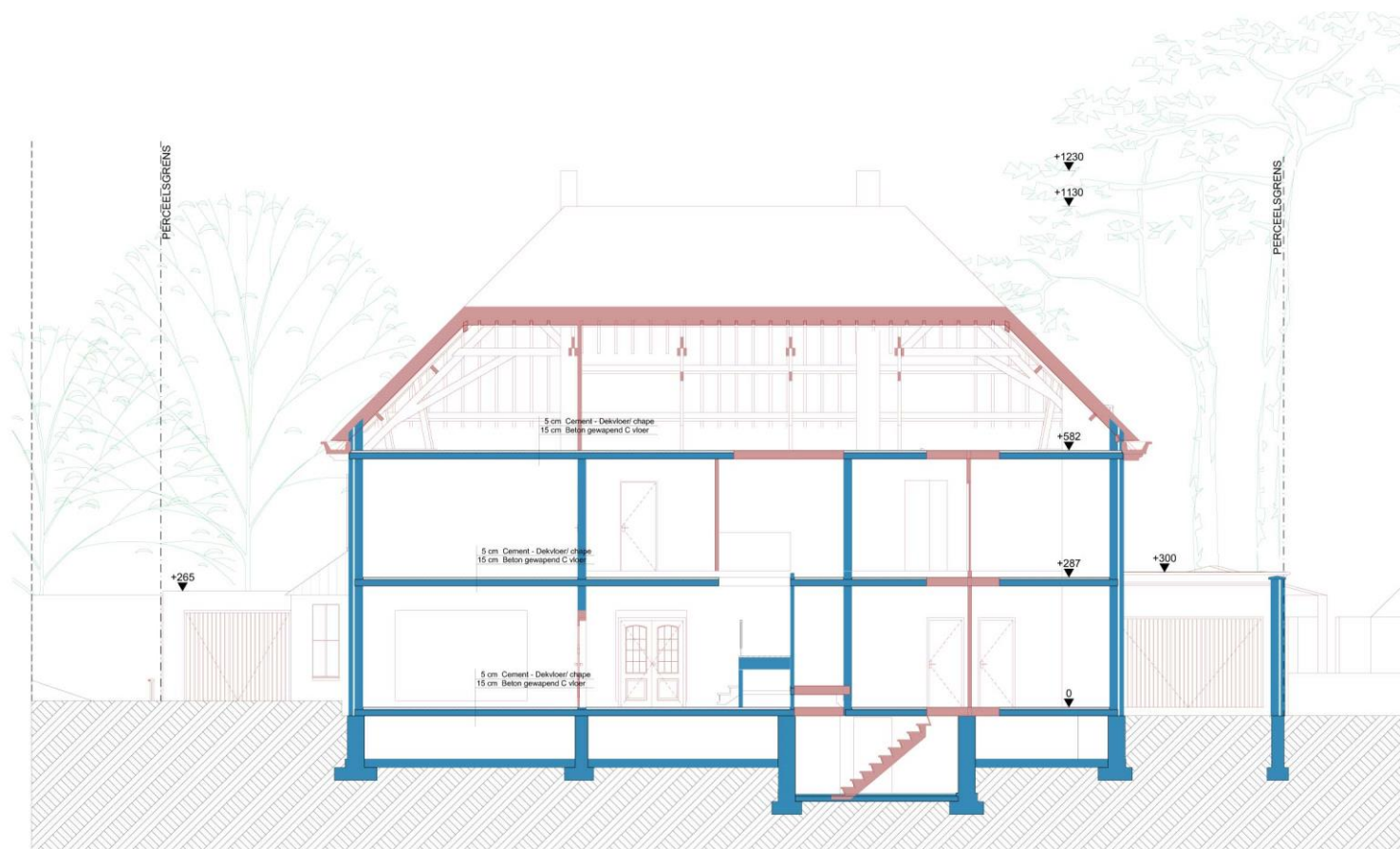
Figuur 15: Kelderverdieping dokterswoning BT

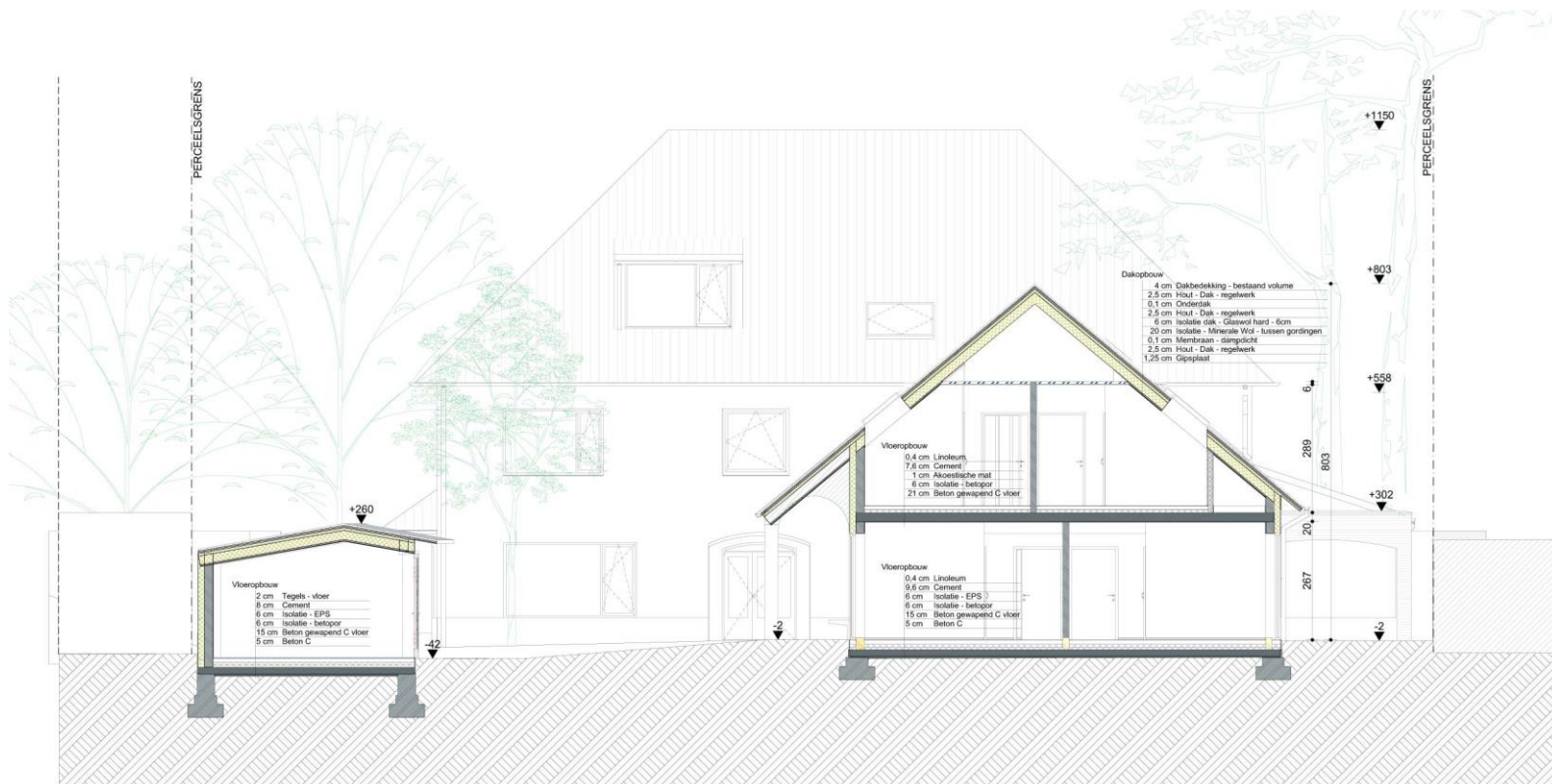
Figuur 16: Sede AA dokterswoning BT

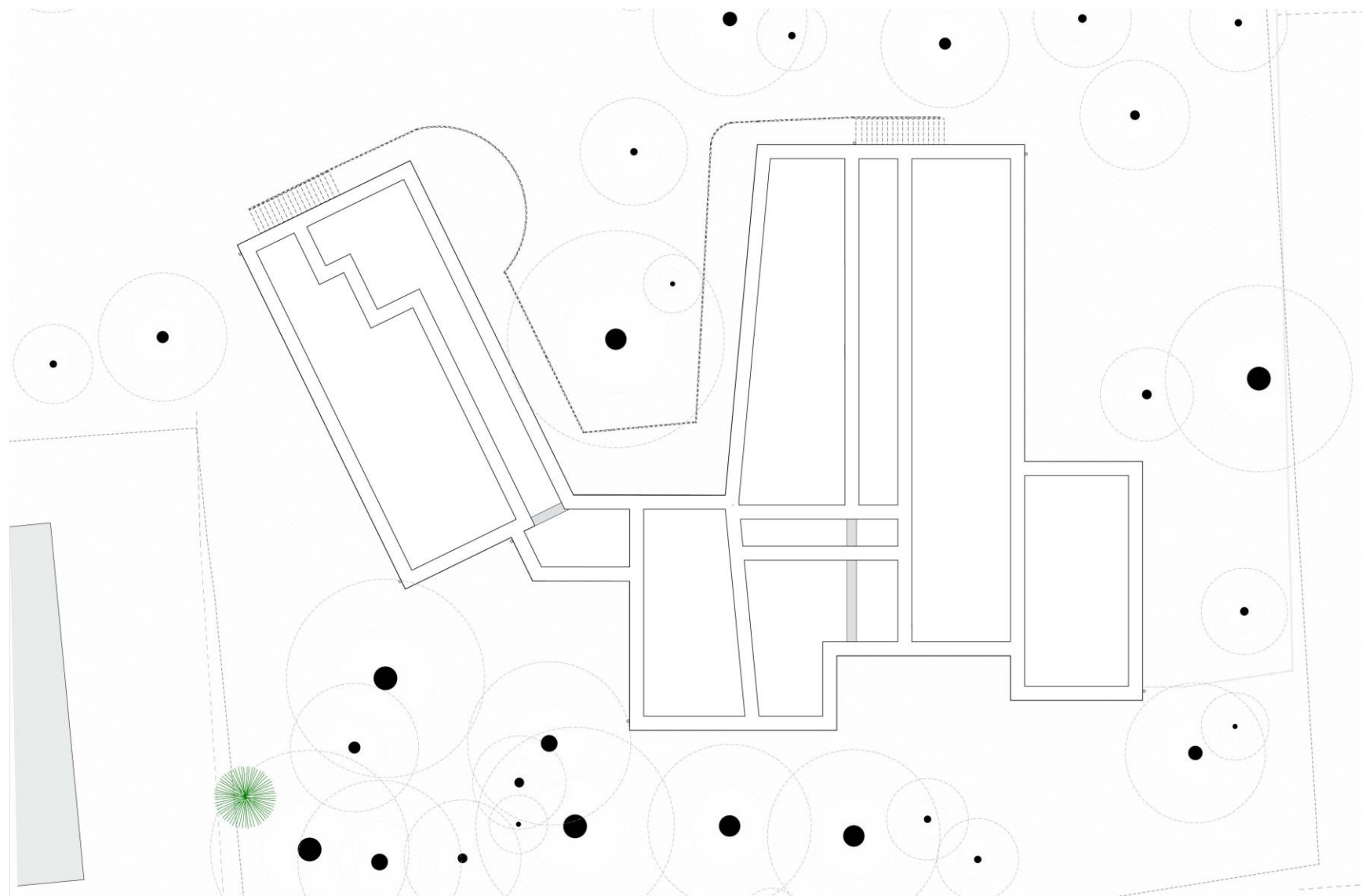
Figuur 17: Sede dokterswoning NT

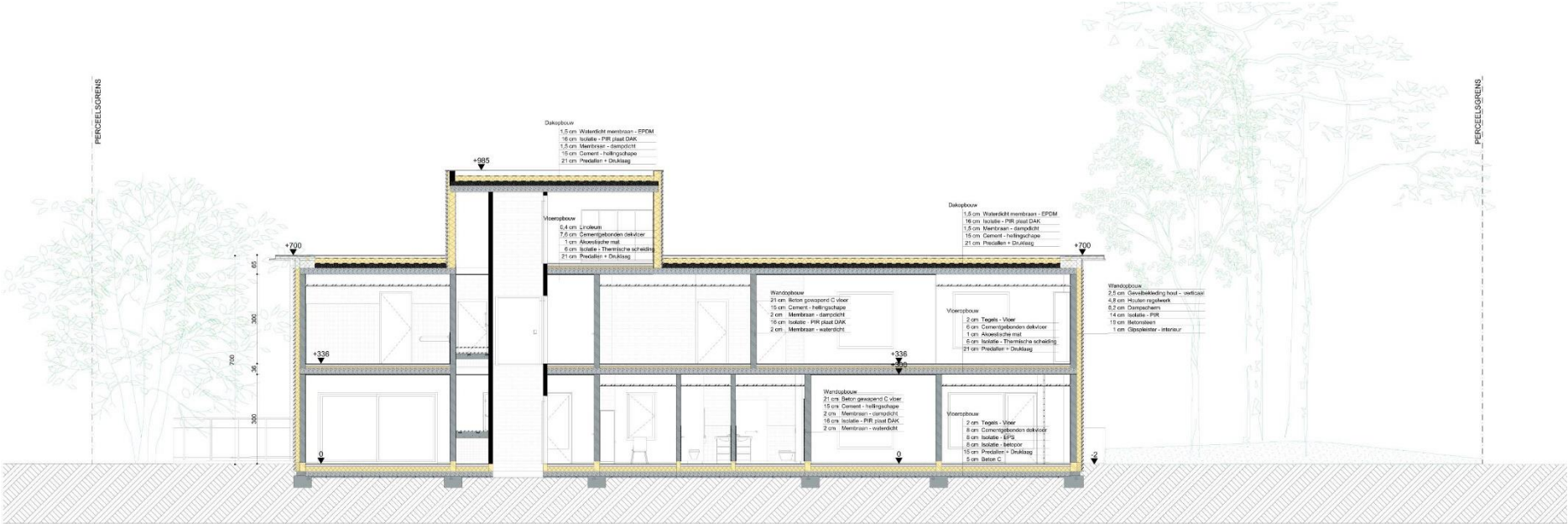
Figuur 18: Sneede BB dokterswoning BT

Figuur 19: Snede dokterswoning NT

Figuur 20: Funderingsplan boswoning

Figuur 21: Snede boswoning

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Kaerte der goederen binnen Saffelare, competerende de pitancie van St-Pieters (1744), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastrale parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) worden vier momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

Het onderzoeksgebied is gelegen in het centrum van Zaffelare, ten noorden van Oosteinde en ten westen van de Kasselstraat (Figuur 22). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebieden. Hydrografisch behoort het tot het Bekken Gentse kanalen. Ten noorden vinden we de Hasselsgracht en ten zuiden en ten westen stroomt de Dijkgracht (Figuur 24). De grachten werden aangelegd in functie van afwatering.³ Geomorfologisch behoort Lochristi tot de Vlaamse Vallei, een glaciële erosievallei die ten noordoosten van Gent te situeren is. De Vlaamse Vallei vormt een laag en vlak dekzandgebied met een gemiddelde hoogte van minder dan 10 m TAW. Het reliëf helt licht af naar het noorden toe. De vlakte bestaat uit een complex van deels bedolven pleistocene thalwegen die in opeenvolgende fasen tot diep in het substraat zijn ingesneden en tussendoor met oud-quartair-, Eemiaan- en Weichseliaanafzettingen opgevuld zijn. Het pakket kan meer dan 25 m dik zijn. Het huidig oppervlak bestaat uit het topvlak van de laatste fluvioperiglaciële Weichseliaanafzettingen. Op het einde van het Weichseliaan en tijdens het Holocene hebben rivieren zich ingesneden in dit oppervlak en het tot een laagterras herschapen. Deze vroeg-holocene dalen zijn gedeeltelijk opgevuld met jong alluvium.⁴

³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Zaffelare [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14179> (Geraadpleegd op 04-07-2022)

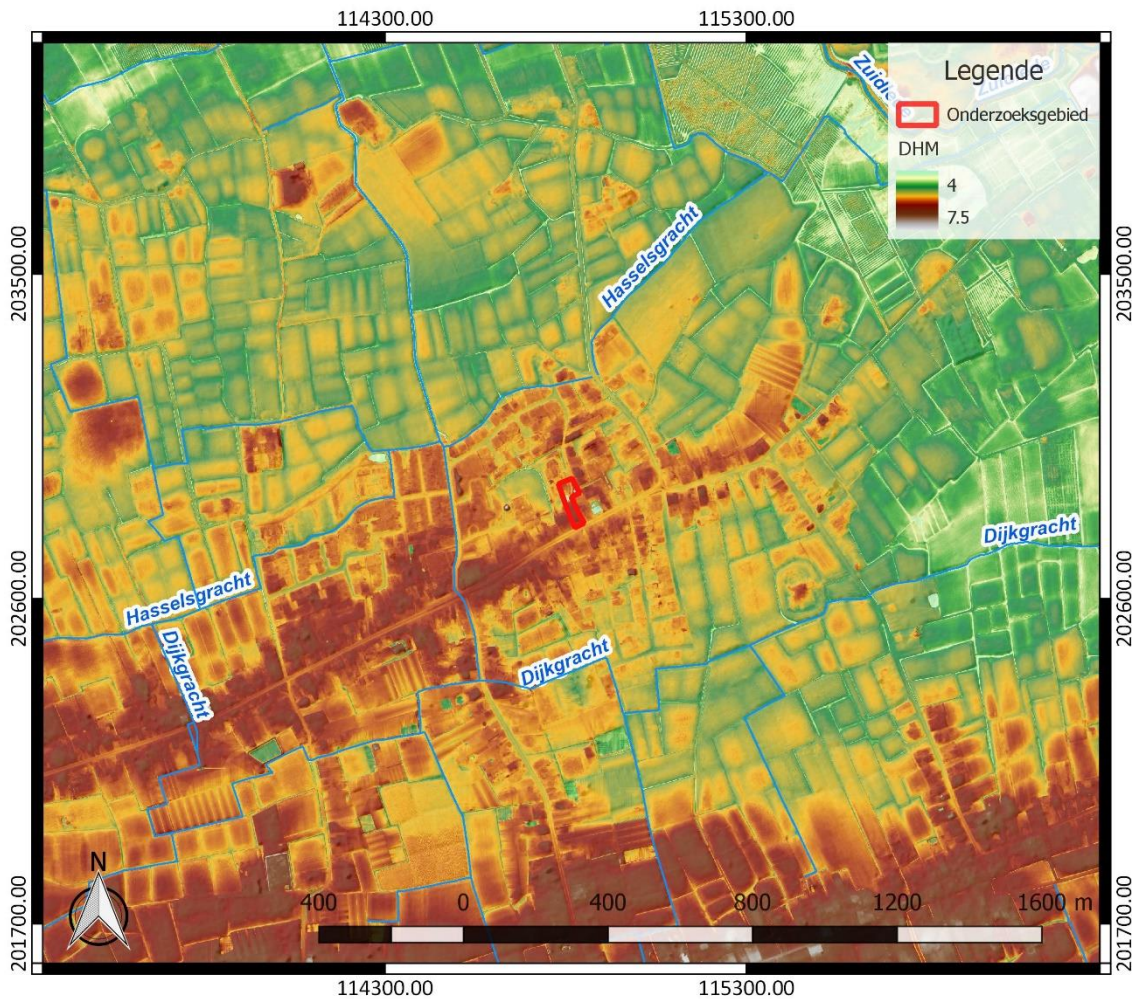
⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Kantons Evergem en Lochristi [online] <https://id.erfgoed.net/themas/16219> (Geraadpleegd op 29-06-2022); Vermeire *et al.* 2000, 6

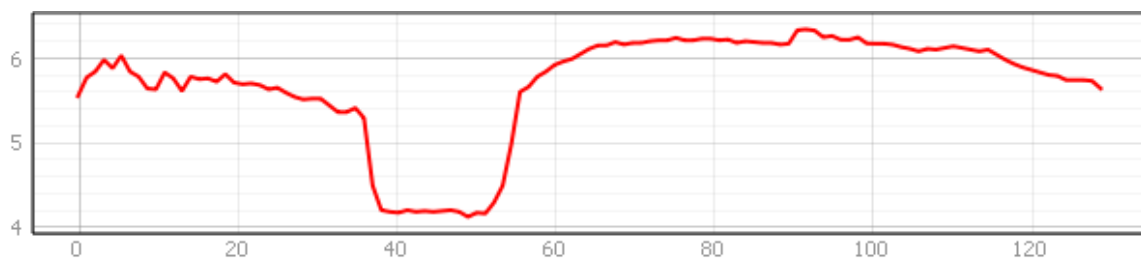
Figuur 22: Luchtfoto van 2021 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 23: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 24: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

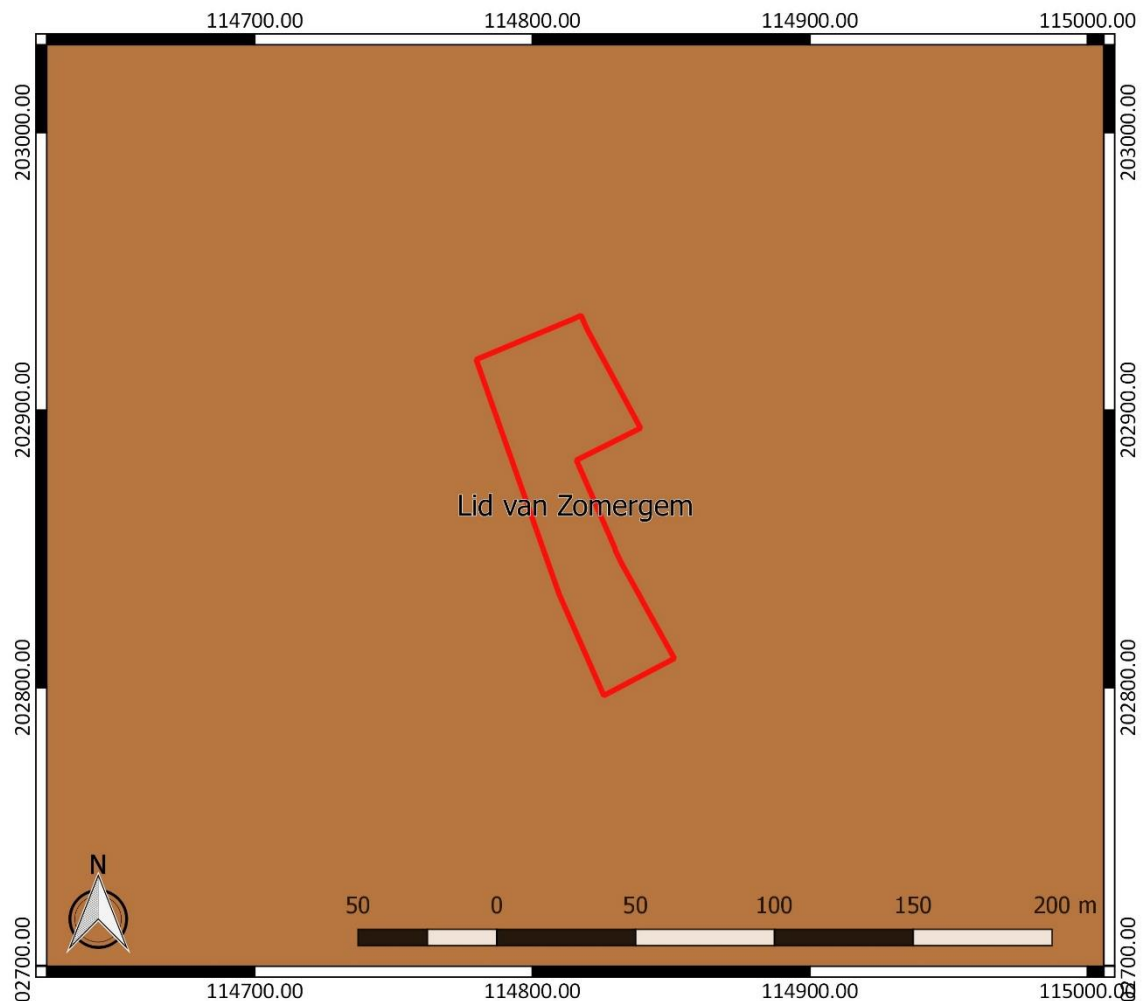

Figuur 25: Hoogteverloop van noordwest naar zuidoost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Het Vlaamse Valleilandschap wordt op basis van verschillen in microreliëf en hydrografische patronen verder onderverdeeld in verschillende landschappelijke zones. Lochristi maakt deel uit van de ruggenzone van Zeveneken. Deze zone heeft een gemiddelde hoogte van 5 tot 6 m TAW en loopt zeer langzaam op vanaf het noorden (aan de zuidrand van de Moervaartdepressie) naar het zuiden en daalt zeer geleidelijk vanaf het westen naar het oosten. De zone strekt zich uit vanaf Oostakker over Lochristi en verder oostwaarts tot aan de Durmevallei nabij Lokeren. Kenmerkend voor het gebied is een microreliëf van evenwijdige en overwegend westzuidwest-oostnoordoost gerichte ruggen en ondiepe beekdalletjes of opgelijnde kommen die 1 à 2 m lager liggen dan de omgeving.⁵ Het onderzoeksgebied ligt op de top van een dergelijke, hoewel eerder kleine zandrug. Het terrein

⁵ De Moor/van de Velde 1995, 5-7

kent een hoogte van ca. 4,0 tot 6,4 m TAW en helt licht af naar het noorden toe. Het terrein is erg geaccidenteerd, wellicht als gevolg van tuinaanleg. Zo zien we in het westen de aanleg van een vijver, terwijl in het oosten een heuvel opgeworpen is.

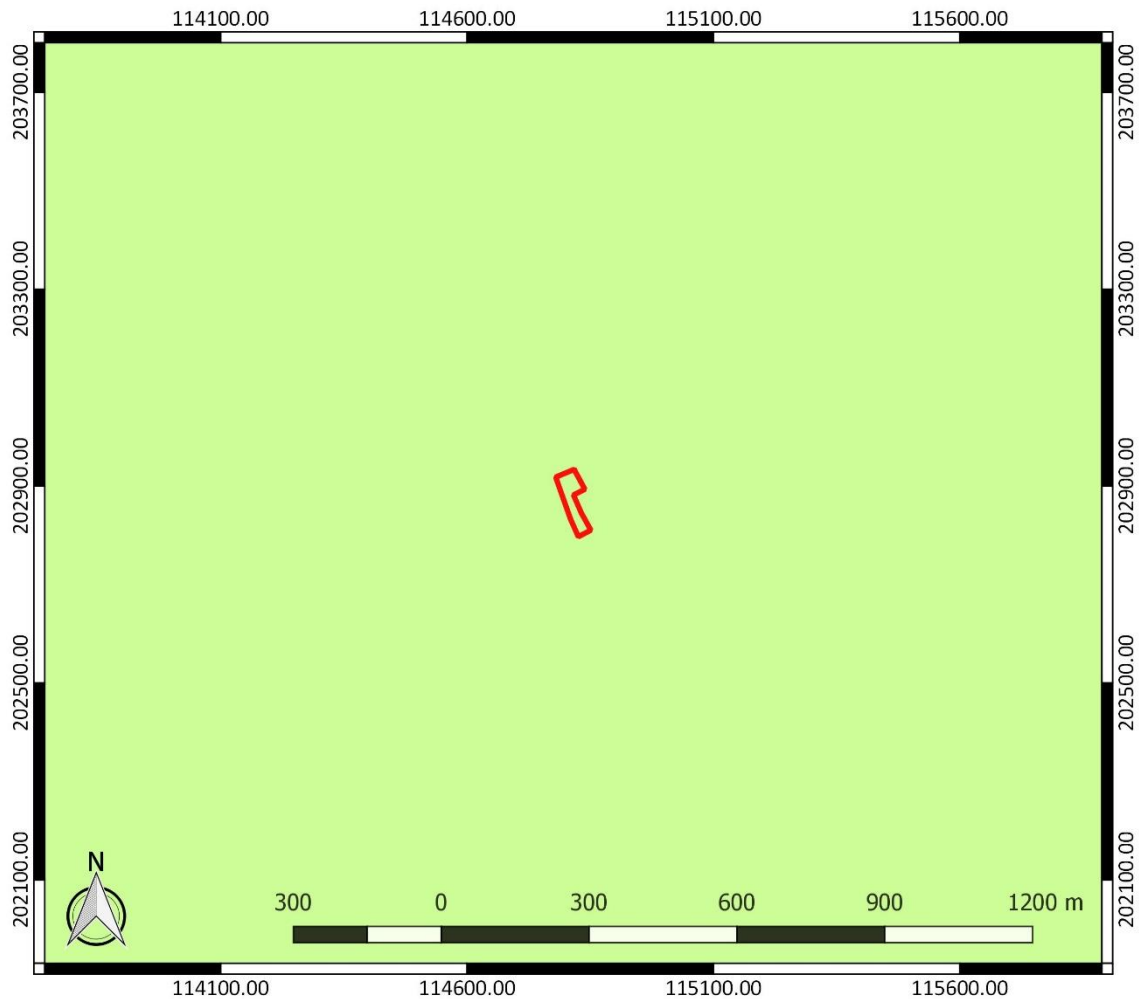
Figuur 26: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 26) bestaat uit het Lid van Zomergem, deel van de Formatie van Maldegem. Het wordt gekenmerkt door grijsblauwe klei.⁶

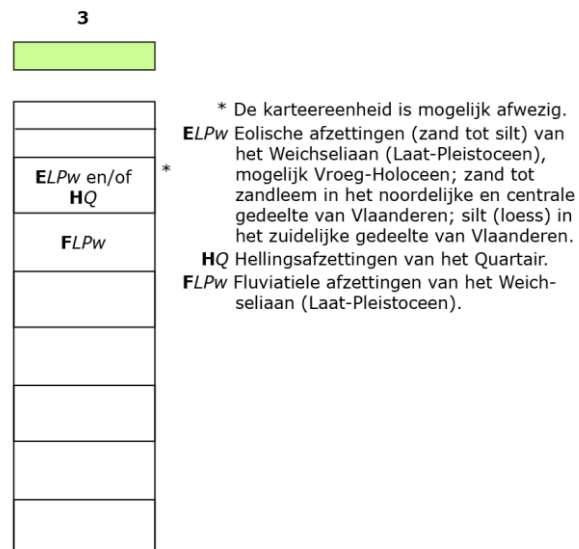
De quartairgeologische kaart (Figuur 27) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen kunnen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Deze afzettingen zijn echter mogelijk afwezig. Er bevinden zich tevens oudere fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).⁷

⁶ www.geopunt.be/kaart

⁷ www.geopunt.be/kaart

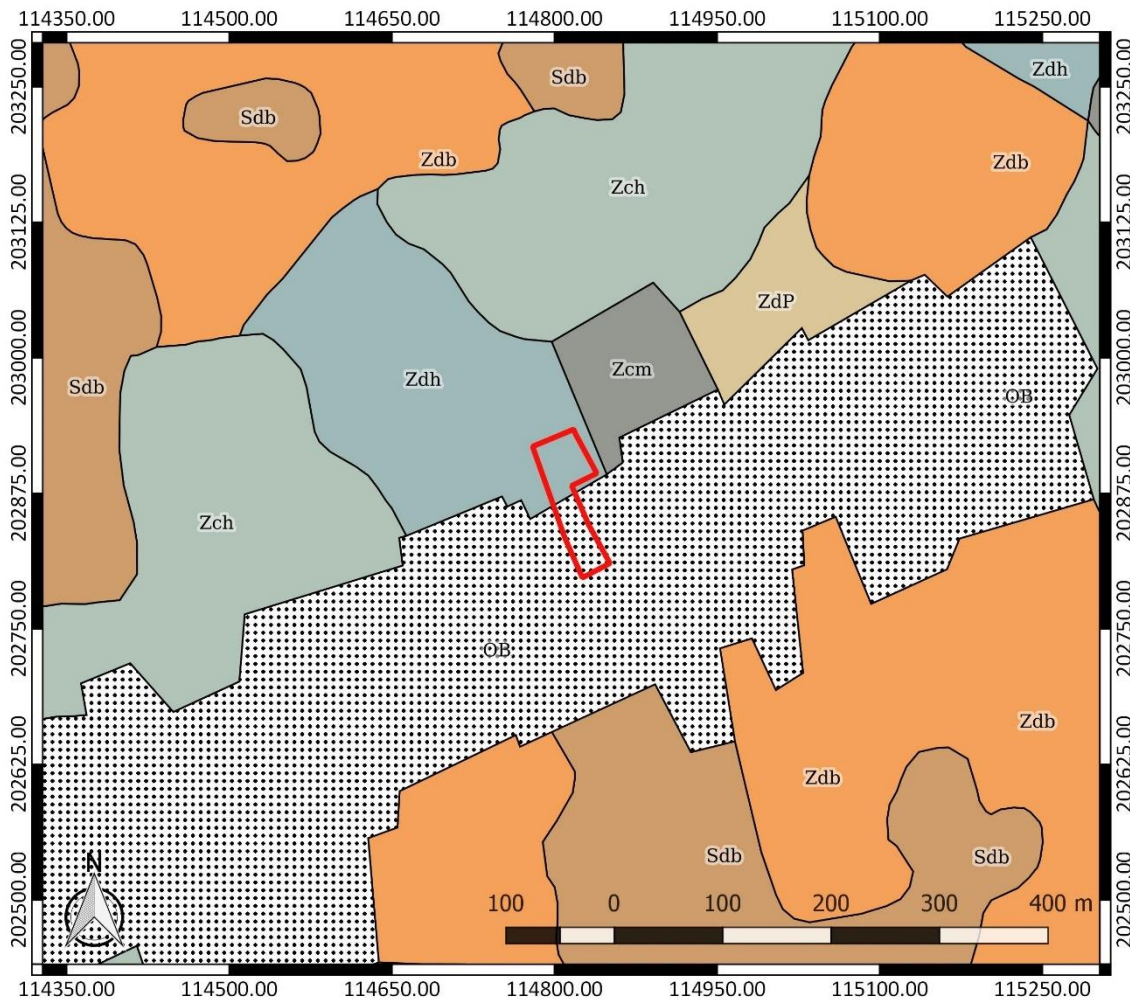
Figuur 27: Quartaairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 28: Legende bij de quartaairgeologische kaart (www.geopunt.be)

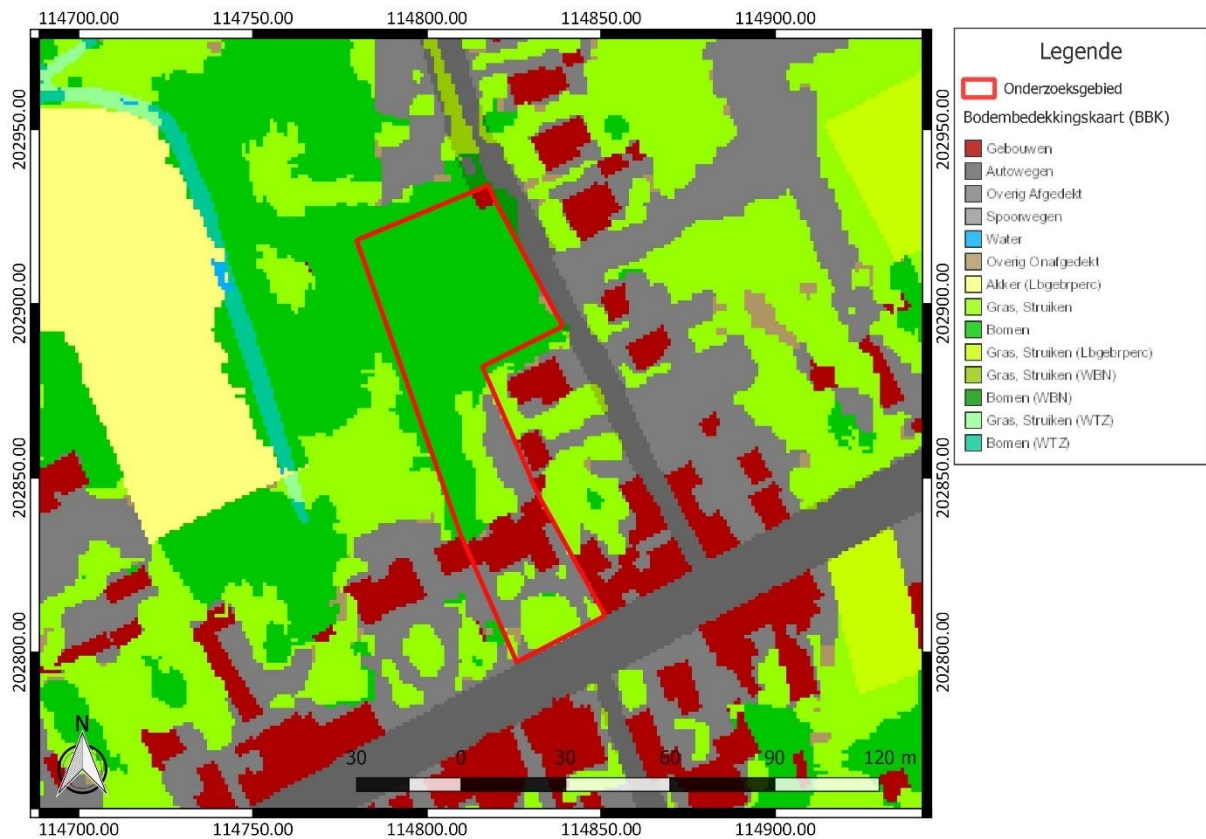
De bodemkaart (Figuur 29) situeert het zuiden van het onderzoeksgebied in een bebouwde zone (OB). In het noorden mogen we volgens de bodemkaart een matig natte zandbodem met verbrokkelde ijzer en/of humus B horizont (Zdh) verwachten. Op korte afstand ten oosten situeert de

bodemkaart de aanwezigheid van een matig droge zandbodem met dikke antropogene humus A horizont (Zcm). Op iets grotere afstand zien we op de bodemkaart de aanduiding van een matig droge zandbodem met verbrokkelde ijzer en/of humus B horizont (Zch), een matig natte lemig zandbodem met structuur B horizonten (Sdb) en een matig natte zandbodem met structuur B horizont (Zdb).

Figuur 29: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

In het onderzoeksgebied zijn op de bodemgebruikskaart gebouwen en verhardingen te bemerken. Voor het grootste deel wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart echter ingenomen door gras, struiken en bomen (Figuur 30). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 22), behalve dat de vijver en het zwembad niet te zien zijn op de bodemgebruikskaart.

Figuur 30: Bodemgebruikskartaal met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

De plaatsnaam Lochristi kan komen van de naam "Lo", Germaans voor "open plek in een bos". De naam verwees naar de open plek in het Lobos. Bij een vermelding in 1210 werd er niet enkel meer van "Lo", maar van een groter gebied, "den Lobos", gesproken. Lochristi behoorde samen met Zeveneken tot een bosrijk gebied ten noordoosten van Gent, dat zich tot in Lokeren uitstreekte en dat gemeenschappelijk bezit was van Achtene, een dorp op de grens van Lochristi en Oostakker. De Heilige Amandus kocht het gebied als bezit voor de Sint-Baafsabdij, die hij in Gent gesticht had.⁸

In de streek ten oosten van Gent, tussen de Durme-Moervaart in het noorden, de Durme in het oosten en de Schelde in het zuiden, bevonden zich tot in de 12de-begin 13de eeuw een aantal vrij uitgestrekte bossen. Deze bossen werden benoemd met eigennamen, zo ook het bos Meerhout tussen Oostakker en Lochristi. De bossen werden van elkaar gescheiden door brede stroken heide, zogenaamde "wastinen". Ze ontstonden door een eeuwenlang degeneratieproces van het loofwoud, als gevolg van het gebruik van minder begroeide delen van de wouden als weide voor grazend vee. Tijdens de vroege middeleeuwen (6de-7de eeuw) werden verschillende schaapskooien en zelfs grotere veeteeltbedrijven opgericht in de bossen van deze streek.⁹

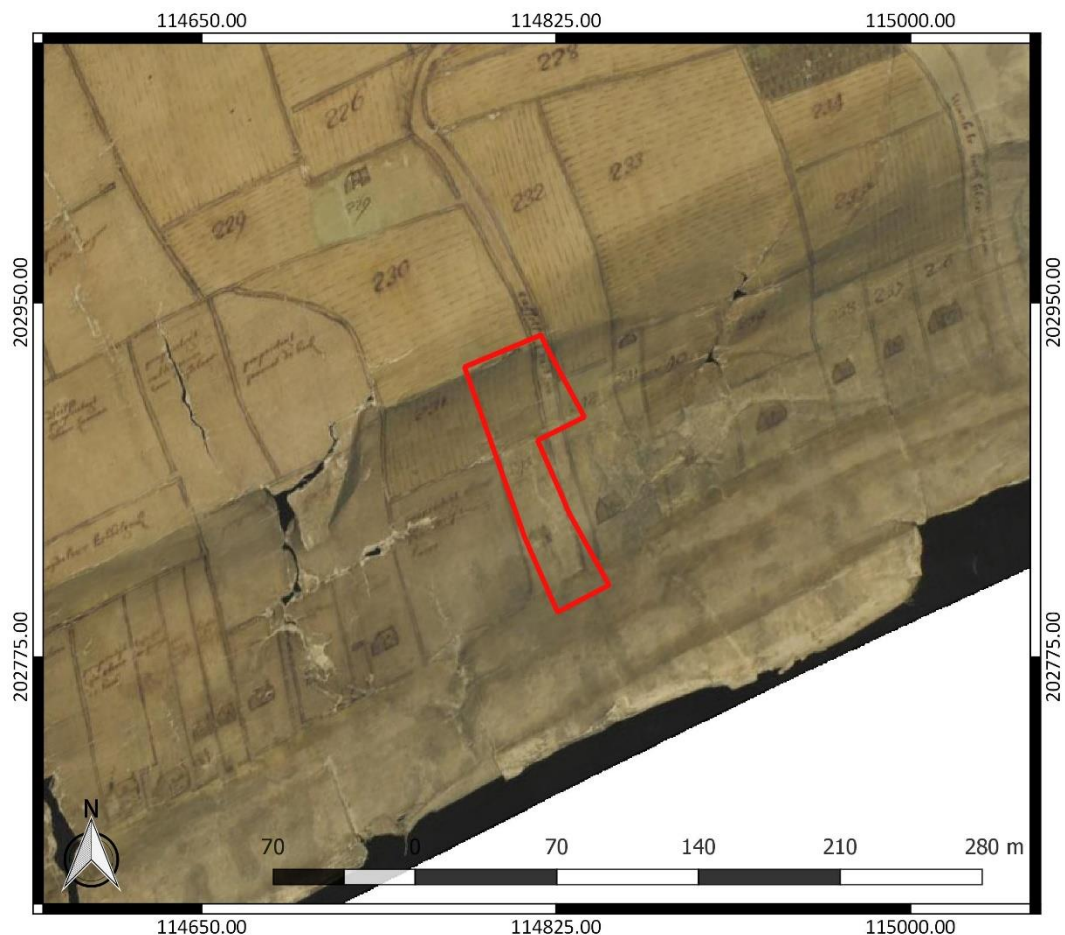
De ontginningen in Oostakker, Lochristi en Zeveneken zijn een goed voorbeeld van het in cultuur brengen van "wastinen" door de Sint-Baafsabdij. In het begin van de 13de eeuw (omstreeks 1215) kreeg de abdij hier toestemming voor van de gravin. De Sint-Baafsabdij had reeds een aantal "wastinen" in het bezit, maar kon er nog niet over beschikken door het grafelijke wildernisregaal, het

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Lochristi [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14177> (Geraadpleegd op 29-06-2022)

⁹ Verhulst 1995, 115-116

recht van de landsheer op heerloze gronden. Wel had de abdij reeds lang voordien op open plekken in het bos, waarover zij wel beschikking bewaard had, grote hoeven opgericht. Wellicht waren deze hoeven zelfs gedeeltelijk de voortzetting van enkele vroegmiddeleeuwse hoeven die vermoedelijk al aan veeteelt deden. Er kan aangenomen worden dat deze grote hoeven de centra van de eigenlijke landontginning werden en dat er omheen kleine gehuchten ontstonden. De huidige Antwerpse Steenweg fungeerde als ontginningsas.¹⁰ Dit was een van de oude, van west naar oost lopende verkeerswegen, die ontstonden op de tot heidegronden gedegeneerde, hogere zandstroken.¹¹

In 819 werd het abdijbezit verdeeld tussen de kloostergemeenschap en de abt en werd de Sint-Baafsheerlijkheid een abbatiaal goed. In 1067 werd de Heilige Kerstkerk (gelegen in het Sint-Baafsdorp in Gent) de parochiekerk van de Sint-Baafsheerlijkheid, bestaande uit Lochristi, Zeveneken, Zaffelare, Oostakker, Desteldonk en Mendonk. In de 9de eeuw nam de Graaf van Vlaanderen de bezittingen van de Sint-Baafsabdij in beslag. De monniken keerden terug in de 12de eeuw en een deel van de bezittingen werd gerestitueerd. Het ging voornamelijk om het zuidelijke en oostelijke deel van Lochristi, dat in de 13de eeuw in cultuur werd gebracht. Het Lobos zou pas in de 14de eeuw ontgonnen worden.¹²

Figuur 31: Kaarte der goederen binnen Saffelare, competerende de pitancie van St-Pieters met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

¹⁰ Verhulst 1995, 139

¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Lochristi [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14177> (Geraadpleegd op 29-06-2022)

¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Lochristi [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14177> (Geraadpleegd op 29-06-2022)

De oudste resten van menselijke activiteiten in Zaffelare gaan terug tot het Epipaleolithicum of het Mesolithicum. In het Neolithicum is er een duidelijke menselijke aanwezigheid. Daarna is het wachten tot in de 12de eeuw op de start van de ontginning van het grondgebied, voornamelijk van de hoger gelegen zandgronden. De oudste vermelding van het dorp dateert uit 1246.¹³

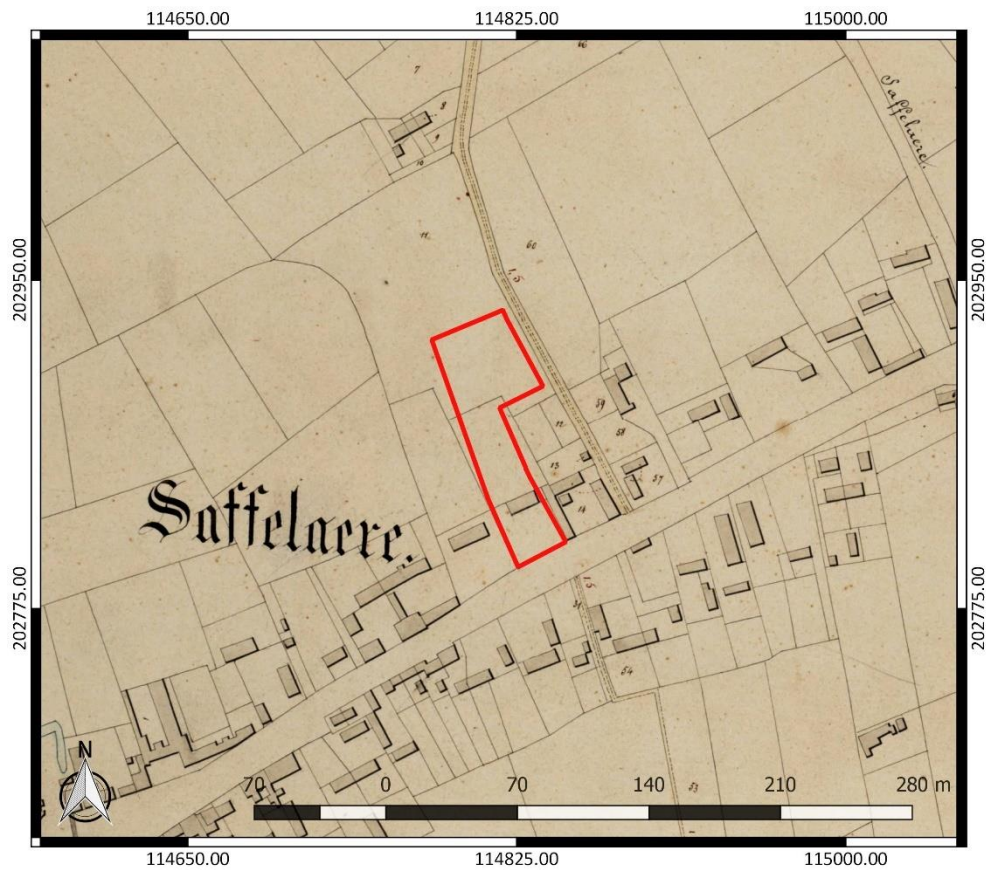
De oudste kaart die ons informatie verschaft over het onderzoeksgebied is de Kaerte der goederen binnen Saffelare, competerende de pitancie van St-Pieters uit 1744. Ze toont reeds de aanwezigheid van bebouwing in het zuiden van het terrein en wegenis ten zuiden en ten oosten van het perceel. Het is echter mogelijk dat de bebouwing in effectiviteit net ten oosten van het onderzoeksgebied gesitueerd moet worden. In dat geval is er nog geen bebouwing aangegeven op het terrein. Het noorden is aangegeven als akkerland.

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het zuiden van het onderzoeksgebied bebouwd is (Figuur 32). Het noorden is in gebruik als (moes)tuin en als akkerland.

Figuur 32: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

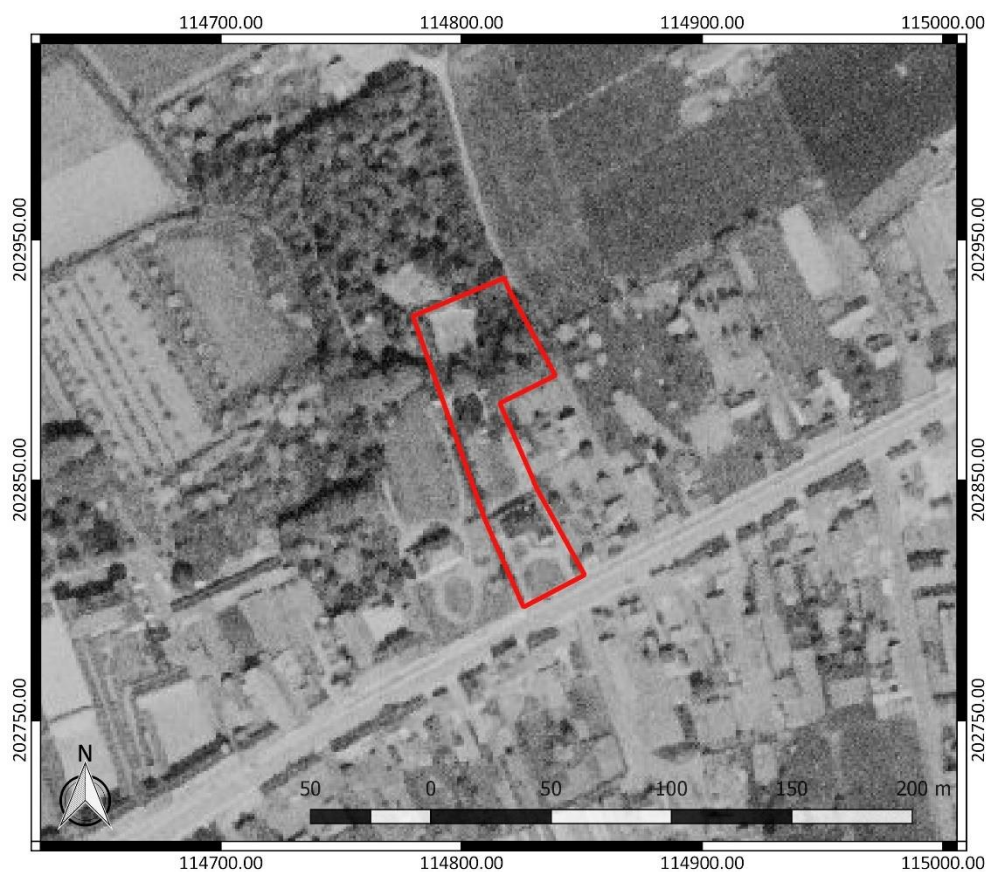
¹³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Zaffelare [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14179> (Geraadpleegd op 04-07-2022)

Figuur 33: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 34: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 35: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

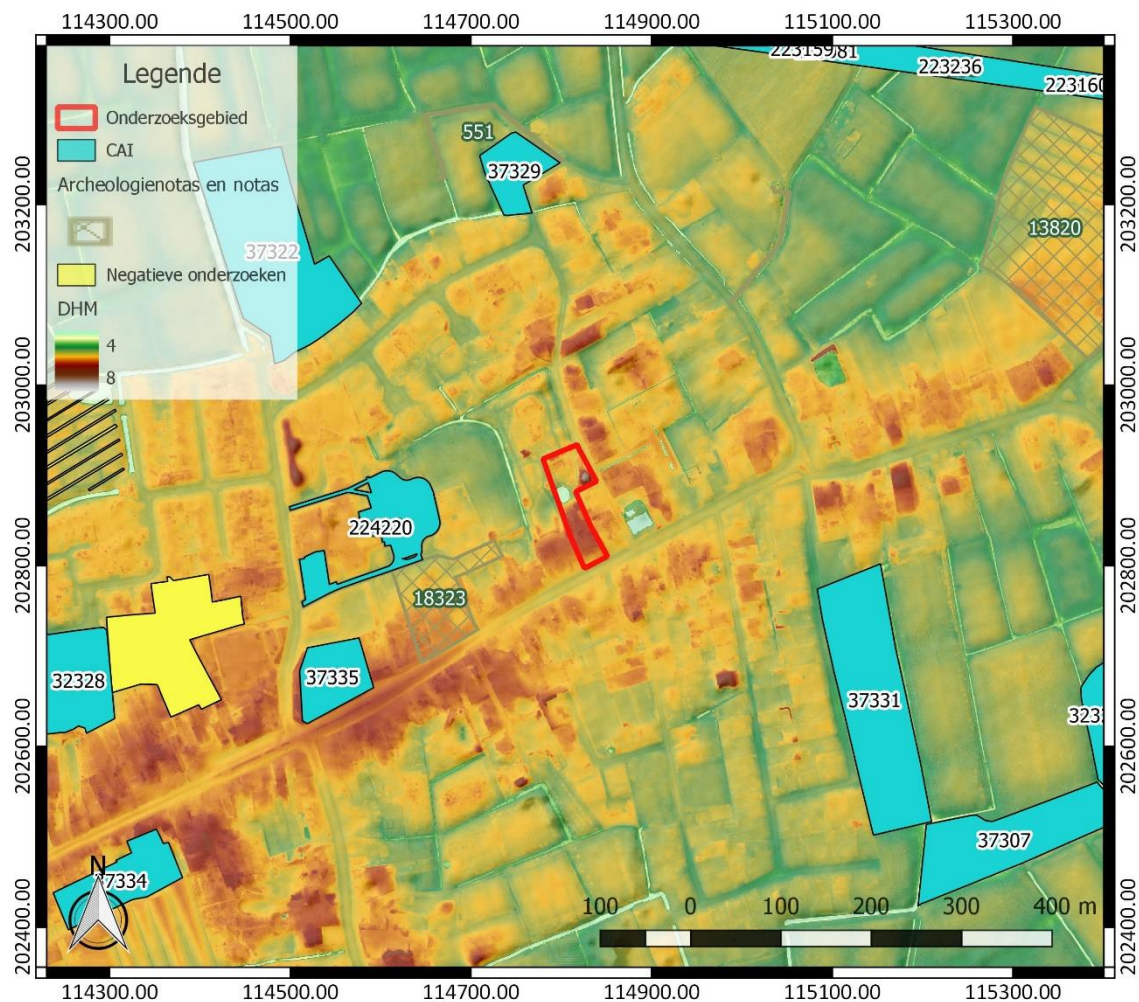
Figuur 36: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is opnieuw bebouwing te zien in het zuiden van het onderzoeksgebied. Vermoedelijk was de rest van het terrein nog steeds in gebruik als tuin of als akkerland (Figuur 33). De Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van P.C. Popp (1842-1879) geeft een gelijkaardig beeld als de Atlas der Buurtwegen weer.

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 35) geeft opnieuw bebouwing in het zuiden van het terrein weer. Het de rest van het terrein is ingericht als tuin met in het uiterste noorden bomen. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 36) toont een gelijkaardig beeld als de voorgaande luchtfoto, maar we zien nu wel een zwembad verschijnen. Het beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 22).

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt verschillende locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 37). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Figuur 37: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Op korte afstand ten westen van het onderzoeksgebied vinden we CAI ID 224220. Hier zijn bij archeologisch onderzoek enkel paalkuilen, kuilen en greppelsegmenten uit de nieuwste tijd

gevonden.¹⁴ Hier vlakbij vinden we de parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw en Sint-Pieter (CAI ID 37335). Een eerste kerk werd er gebouwd voor 1246. Nadien volgden verschillende verbouwingen. In de 15de eeuw werd gestart aan een nieuwe kerk op dezelfde locatie.¹⁵

Ten zuidoosten van het onderzoeksgebied is een klein fragment van een gepolijste bijl gevonden, evenals een fragment van een niet-geretoucheerde microkling en een kleine afslag (CAI ID 37331).¹⁶ Ten noorden vinden we dan weer een site met walgracht die minstens teruggaat tot de 14de eeuw (CAI ID 37329).¹⁷ Ten noordwesten is er opnieuw sprake van lithisch materiaal uit de steentijd, waarschijnlijk te dateren in het epi-paleolithicum en het mesolithicum (CAI ID 37322). We vermelden ook de vondst van een loden kogel op deze locatie. De kogel is te dateren tussen 1460 en het begin van de 20ste eeuw.¹⁸

Op grotere afstand ten westen vinden we een site met walgracht die voor het eerst vermeld werd in 1345 (CAI ID 32328). Het kasteel verdween rond 1570-1596. Het kasteel werd vervangen door een tweewoonst die verwoest werd in 1676/1677.¹⁹ Op korte afstand hier vandaan vinden we CAI ID 37334. Ook hier bevond zich een site met walgracht. Daarop werd een pastorie gebouwd. De vroegste gekende vermelding dateert uit 1450. In 1627 wordt er een opperhof en een neerhof vermeld.²⁰

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving die geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties geven, lichten we daarom hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het onderzoeksgebied is gesitueerd in de historische dorpskern van Zaffelare. Het is gelegen op een zandrug, omgeven door waterlopen. De waterlopen zijn echter door de mens aangelegd. Gekende archeologische waarden in de omgeving dateren uit de steentijd en uit de middeleeuwen en de nieuwe tijd, vanaf de ontginning van het bos. De gekende resten uit de steentijd zijn in de lageregelegen delen langs de eigenlijke zandrug te situeren.

¹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Kanunnik Petrus Jozef Triestlaan [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/224220> (Geraadpleegd op 04-07-2022)

¹⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw en Sint-Pieter (ZA228) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/37335> (Geraadpleegd op 04-07-2022)

¹⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Oosteindeke (ZA219) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/37331> (Geraadpleegd op 04-07-2022)

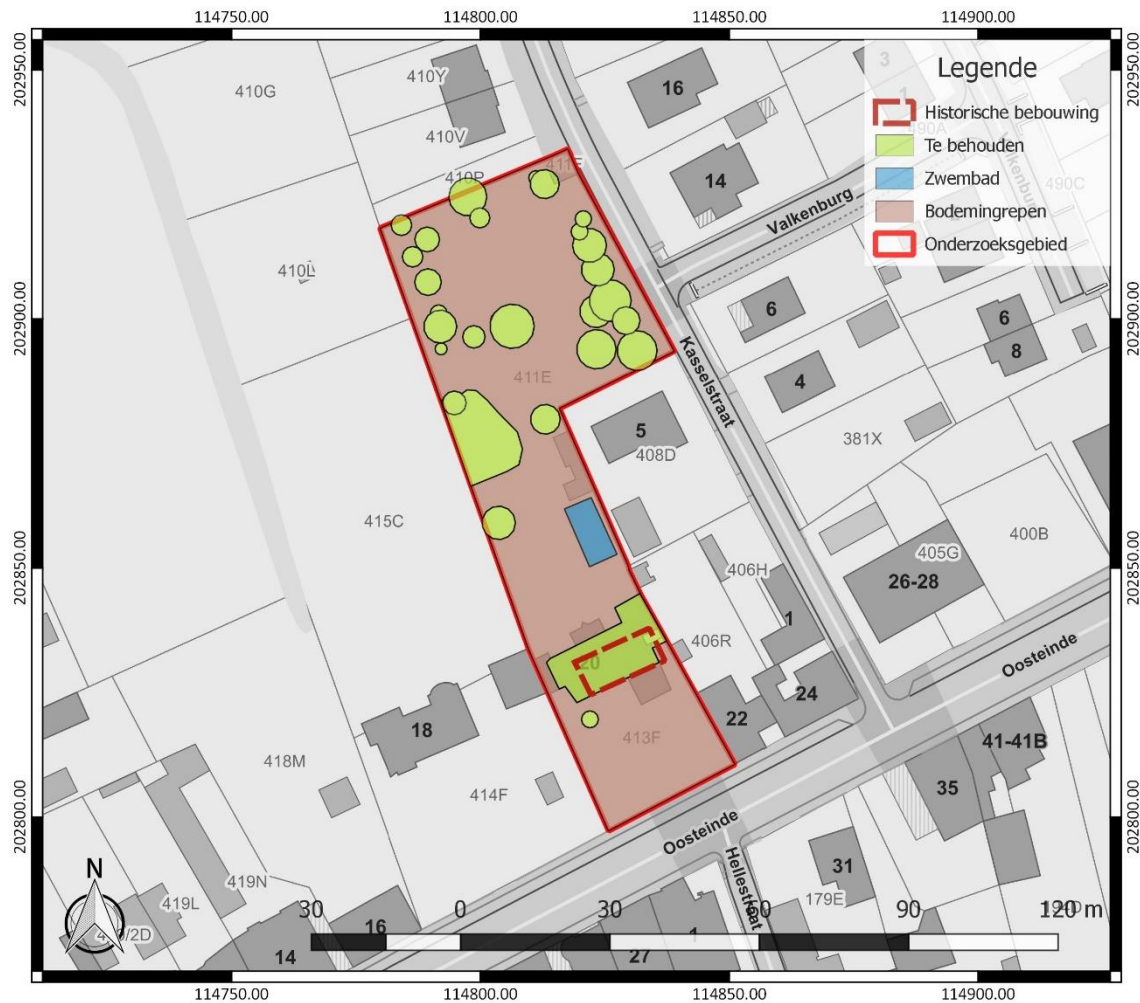
¹⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Valkenburg / Prinsenhof (ZA215) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/37329> (Geraadpleegd op 04-07-2022)

¹⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Krommendonck (ZA194) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/37322> (Geraadpleegd op 04-07-2022)

¹⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Kasteel Salomé (ZA216) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/32328> (Geraadpleegd op 04-07-2022)

²⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Pastorie (ZA225) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/37334> (Geraadpleegd op 04-07-2022)

Historische kaarten tonen ons dat het terrein bebouwd raakte in de 18de eeuw. De historische bebouwing blijkt onder de huidige bebouwing te liggen, die behouden blijft. Verder merken we op dat op de rest van het terrein in het verleden ingrijpende tuinaanleg heeft plaatsgevonden. Dit blijkt duidelijk uit het DTM, waarop we onder meer de aanleg van een vijver en een heuvel zien, maar ook de aanleg van wandelpaden die lager gelegen zijn dan de tussenliggende perken. Verder zien we ook dat een zwembad aangelegd is op het terrein. Dit alles maakt dat we verwachten dat het bodemarchief op het terrein reeds sterk aangetast is als gevolg van de tuinaanleg in het verleden.

Figuur 38: Synthesekaart, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

Wat is de impact van de geplande werken?

Een deel van de bestaande bebouwing en van de bestaande bomen blijft behouden. Ook de reeds aanwezige vijver blijft behouden. Binnen een zone van ca. 3092 m² worden bodemingrepen gepland. De voornaamste werken omvatten de uitbreiding van de bestaande bebouwing en de oprichting van een nieuw gebouw in de tuin van het perceel met bijhorende nutsvoorzieningen. De overige bodemingrepen omvatten daaraan gerelateerde omgevingsaanleg. Van verschillende bodemingrepen ligt de precieze verstoringsdiepte niet vast. Dit doet besluiten dat binnen het volledige onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is. Aan de andere kant stellen we vast dat op het terrein reeds heel wat bodemingrepen hebben plaatsgevonden in het verleden, waarvan we veronderstellen dat ze reeds een negatieve impact gehad hebben op het bodemarchief. Hierdoor dienen we de bijkomende negatieve impact van de nu geplande werken op het terrein te nuanceren.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat de regio van het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent met betrekking tot de steentijd en de periode vanaf de middeleeuwse ontginning van het terrein in de 12de eeuw. De vondsten uit de steentijd situeren zich voornamelijk in de topografisch lager gelegen zones langs de zandrug waarop het onderzoeksgebied gesitueerd is, evenals de historische dorpskern van Zaffelare. Historische kaarten tonen ons dat het terrein in de 18de eeuw bebouwd raakte. Deze historische bebouwing is te situeren onder de bestaande, te behouden bebouwing. De kans is bijgevolg klein dat bij verder archeologisch vooronderzoek resten van dit gebouw aangetroffen zullen worden.

Een blik op het DTM toont ons dat in het kader van tuinaanleg al heel wat bodemingrepen hebben plaatsgevonden op het terrein. Zo zien we de uitgraving van een vijver en een zwembad, de oprichting van een heuvel en de aanleg van perken en wandelpaden.

In het kader van de geplande werken op het terrein zal de bestaande vijver en een groot deel van de bestaande bomen behouden blijven. Zoals gezegd blijft ook een groot deel van de bestaande bebouwing behouden. Dit zorgt ervoor dat verder archeologisch vooronderzoek slechts een versnipperd beeld van het terrein kan bekomen. Dit maakt dat de kans dat relevante archeologische resten vastgesteld en correct geïnterpreteerd kunnen worden, erg klein is. De ruimtelijke samenhang zal immers hoogstwaarschijnlijk niet duidelijk zijn.

De aantasting van het bodemarchief als gevolg van tuinaanleg in het verleden, het feit dat resten van historische bebouwing bewaard blijven onder de huidige, te behouden bebouwing en het versnipperde beeld dat maar bekomen kan worden van het terrein in geval van verder vooronderzoek maakt dat we het potentieel op kennisvermeerdering in geval van verder vooronderzoek slechts laag inschatten. Te laag om de kosten van bijkomend vooronderzoek te verantwoorden. Daarom worden in het kader van de geplande werken op het terrein geen bijkomende archeologische maatregelen meer nodig geacht.

3 Samenvatting

In het kader van de verbouwing van een bestaande dokterswoning, de oprichting van een boswoning en bijhorende omgevingsaanleg, diende een archeologienota opgesteld te worden. Het uitgevoerde bureauonderzoek toont aan dat de tuinaanleg die in het verleden gerealiseerd is op het perceel, duidelijke hoogteverschillen en bijgevolg ook hoogstwaarschijnlijk bodemingrepen heeft veroorzaakt die een negatieve impact op het aanwezige bodemarchief hadden. Er is onder meer sprake van een vijver, een zwembad en een heuvel. In het kader van de geplande werken blijven de vijver, een groot deel van de bestaande bebouwing en van de bestaande bomen behouden. Historische bebouwing op het terrein die we kennen van historische kaarten, is te situeren onder de bestaande, te behouden bebouwing. Verder stellen we vast dat de geplande bodemingrepen versnipperd over het terrein zullen plaatsvinden. Dit betekent ook dat verder vooronderzoek op het terrein slechts een versnipperd beeld kan bekomen, wat nefast is voor de ruimtelijke samenhang en de interpretatie van eventueel aanwezige resten en wat ook de trefkans van relevante archeologische resten sterk beperkt. Dit alles maakt dat we het potentieel op kennisvermeerdering in geval van verder vooronderzoek slechts laag inschatten. Te laag om de kosten van bijkomend vooronderzoek te verantwoorden. Daarom worden in het kader van de geplande werken op het terrein geen bijkomende archeologische maatregelen meer nodig geacht.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

De Moor, G./D. van de Velde, 1995: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 14 Lokeren*, Gent.

Vermeire, S./G. De Moor/R. Adams, 2000: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 22 Gent*, Brussel.

4.2 Websites

Cartesius (2022)
<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2022)
<https://dov.vlaanderen.be/>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2022)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2022)
<https://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2022)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2022)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

